

DOI: 10.69085/afr20243301

МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИЯТ ЕКИП В ПОДКРЕПА НА РОМСКИТЕ РОДИТЕЛИ

Мария Величкова

maria.velichkova@uni-plovdiv.bg

***Резюме:** В статията се очертава значимостта на мултидисциплинарния екип при оказването на подкрепа на ромски родители с деца в предучилищна възраст за образователна интеграция. Представени са резултати от проучено експертно мнение на специалисти от такъв екип. Изследваният мултидисциплинарен екип реализира ежеседмично групово консултиране на ромски родители с деца в предучилищна възраст в продължение на шест месеца. Осъществен е анализ, като е открито ценността на индивидуалните роли при постигането на общата цел на екипа – включването на децата в образователната система преди задължително указаната от закона възраст.*

***Ключови думи:** мултидисциплинарен екип, родители, роми, образователна интеграция*

THE MULTIDISCIPLINARY TEAM IN SUPPORT OF ROMA PARENTS

Maria Velichkova

maria.velichkova@uni-plovdiv.bg

***Abstract:** The article outlines the significance of the multidisciplinary team in providing support to Roma parents with children of preschool age for educational integration. The results of a researched expert opinion of specialists from such a team are presented. The researched multidisciplinary team implemented weekly group counseling of Roma parents with preschool children for six months. An analysis was carried out, highlighting the value of individual roles in achieving the team's common goal – the inclusion of children in the education system before the age required by law.*

***Key words:** multidisciplinary team, parents, Roma, educational integration*

Увод

Политики за образователна интеграция

Неслучайно „Образование и обучение“ е първата област, посочена като приоритетна в Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021 – 2030. Преодоляването на дискриминацията за постигане на равенство и намаляването на бедността сред ромското население за осъществяване на социално-икономическо приобщаване са пряко свързани със знанията, уменията и компетентностите на представителите на този етнос. Това е напълно осъзнато вече десетилетия и от законодателя, и от специалистите в образователните, социални и здравни институции, но образователната интеграция на ромските деца продължава да е процес на множество предизвикателства. Особено важни сред тях все още са недостатъчно добре застъпеното обучение по български език, сегрегацията на образователни институции, високият процент деца, отпад-

нали от училище (68% за 2019 г. по данни в Националната стратегия 2021 – 2030), както и по-ниското включване в предучилищното образование. По данни, посочени в Националната стратегия 2021 – 2030, 50% от ромските деца са извън системата на предучилищното образование. Всичко това налага необходимостта осъществяваните държавни политики да се надграждат, което бе направено с приемането на три нови стратегически документа, касаещи интеграцията на ромите в българското общество – Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021 – 2030; Национален план за действие по Стратегията (2022 – 2023) и Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030).

Някои от заложените мерки в тези документи, целящи постигане на трайно приобщаване и образователна интеграция, са:

- ефективен обхват на децата в задължителна предучилищна и училищна възраст;
- ефективно взаимодействие „образователна институция – семейство“ (национална стратегия);
- реализиране на интегрирани дейности;
- съвместна междуинституционална работа;
- подкрепа от образователни медиатори и социални работници;
- приобщаване на родителите към училищния живот (национален план);
- разработване и прилагане на семейни програми за взаимодействие с деца и родители, чрез които да се създава положително отношение към образованието;
- провеждане на мероприятия и общи дейности във и извън образователните институции;
- партньорство с местните общности;
- допълнителна работа с учители и родители (Стратегическа рамка).

В актуализираната Стратегия ясно се откроява нов фокус на действие за постигане на целите на образователна интеграция, а именно – повишаване значимостта от образование чрез промяна на нагласите. Очакванията са, че предприемането на мерки за

повлияване и промяна на нагласите на родителите по посока осъзнаване на ползите от образованието ще подпомогне в значителна степен процеса на интеграция. Родителите и въобще значението на семейството за формирането и изграждането на пълноценни личности са всепризнати (Механджийска, 2013). От развитието на родителските умения зависят предизвикателствата пред детето, свързани с интеграцията, самостоятелността и идентичността му (Ужиканова, 2023). Счита се обаче, че „ромската общност си живее по собствени правила, установени традиции и разбирания относно отглеждането на децата“ (Бойчева, 2019), като това често се приема за провокационно от специалистите от различни професионални сфери. От друга страна, същото може да се разглежда и като предпоставка за създаване и прилагане на иновативни модели за подкрепа на ромските семейства. Следвайки предприетите в годините действия, както и зададената нова посока в стратегическите документи за образователна интеграция, ефективните модели за подкрепа би трябвало да включват:

- Дейности с деца в предучилищна възраст;
- Семейни програми за родители и деца във и извън образователните институции, целящи промяна на нагласите за значимостта от образование;
- Междусекторни дейности и партньорство с общността;
- Обединение на ресурсите на специалисти от различни сфери – образователна, социална и здравна.

Мултидисциплинарният екип в помощ на ромските родители

Макропрактическите съвременни представи за подкрепа предполагат обединяване на образователни, социални и здравни услуги. Тази тенденция се изразява в прилагане на мултисекторен подход, който в последните години се реализира в микропрактиката чрез мултидисциплинарни екипи.

Мултидисциплинарността се приема като комбиниране на няколко академични дисциплини или професионални специализации в единен подход при разглеждането на даден проблем (Стефанов, 2015).

Група лица (специалисти) могат да бъдат определени като екип тогава, когато между тях съществуват висока интеракция за изграждане на доверие и синхрон в изпълнение на дейност или задача (Левтерова, 2011).

В научното познание съществува понятието „мултидисциплинарен екип“, което представлява екип с концентрирана заетост и повишено сътрудничество на няколко нива. В бизнес средите в САЩ се използва подобен термин – „cross-functional/collaboration team“ – високоизпълнителен екип. Ефективността на такава екипна работа зависи от: на първо място, присъствие на обща екипна цел, която трудно би се декомпозирала на индивидуални такива; след което яснота на задачите, наличие на съответни умения, както и организационна среда (Pettersson, 2005).

Начините и нивата на взаимодействие на членовете на мултидисциплинарният екип се изразяват в:

- комуникация/информирание/взаимодействие на базово ниво;
- консултиране и съветване, осъществявано между членовете на екипа, с което се повишават знанията, уменията и отношенията на всеки един специалист;
- сътрудничество/подпомагане при самостоятелно изпълнение на дейности, които са подчинени на общата цел и са съвместно договорени;
- двустранни работни взаимоотношения – оперативно планиране и предоставяне на услуги от специалисти от различни области/институции;
- съвместни действия, които се свързват с обща работа, планиране и съвместно управление на курса на действие (Методическо ръководство, 2015).

Пълноценното протичане на взаимоотношенията между членовете на екипа е условието, от което зависи постигането на общата цел. Консултирането, което протича между отделните специалисти, повишава професионалната компетентност на всеки от тях. Споделянето на знания, експертизи и личен опит подобрява качеството на предоставяните услуги. По този начин всъщност членовете неформално се обучават един друг и опознават спецификата на полето на професионално действие на другия. Счита се, че всеки един член от екипа допълва по индивидуален и незаме-

ним начин ефективността на процеса (Манева, 2024). Опасността тук се крие в нерегламентирането на ролите и отговорностите при изпълнението на съвместните дейности, което може да доведе до застрашаващо усещане за навлизане/намеса в „собствена територия“.

Съставът и числеността на мултидисциплинарния екип се определят от типа водеща услуга – социална, образователна или здравна, и от финансовите ресурси на организацията, но най-вече от спецификата на уязвимата група, към която е ориентирана дейността му. В традиционния случай това са социални работници и педагози; психолози; учители; медиатори – здравни, образователни, трудови и такива с общ профил; медицински лица; експерти от местните регулативни органи и юристи.

Мултидисциплинарните екипи в образователната сфера се сформират при работа с деца в риск и като част от програмите за взаимодействие със семействата, т.е. често епизодично и ограничено времево. Подобен е начинът им на действие и в системата за общественото здраве. В пълния си капацитет мултидисциплинарните екипи функционират в социалната сфера при предоставянето на помощ на различни групи хора.

В структурно отношение профилът на участниците също варира в зависимост от целевите лица. При подкрепата на ранното детско развитие и ранната интервенция на уврежданията специалистите могат да бъдат: социални педагози и работници; психолози; специални педагози; логопеди; музикотерапевти; арт-терапевти; медиатори – здравни и с общ профил; педиатри; невролози; психиатри; медицински сестри; рехабилитатори; юристи. В подкрепата на деца и семейства – социални работници и педагози; психолози; общопрактикуващи лекари; педиатри; акушер-гинеколози; медицински сестри; акушерки; медиатори – здравни, образователни, трудови и с общ профил; учители; ресурсни учители; юристи; експерти и представители на различни институции. В предоставянето на грижи за възрастни и стари хора – социални работници; психолози; ерготерапевти; трудотерапевти; арт-терапевти; общопрактикуващи лекари; медицински сестри; рехабилитатори; кинезитерапевти; медиатори; юристи. Както бе споменато, водещо при избора на вида специалисти са нуждите на

потребителите. Когато се касае до услуги за подкрепа в ромска общност, то използването на мултидисциплинарен екип е определено необходимо.

В проучване сред работещи в интеркултурна среда се наблюдава на изискването за подкрепа и съдействие на мултидисциплинарен екип в такива условия като необходимост, тъй като проблемите на малцинствата са от различно естество. Респондентите в това проучване посочват, че в състава на ефективния, според нуждите на целевата им група, мултидисциплинарен екип трябва да са включени: психолози (67% от отговорилите); социални работници (66%); учители (64%); трудови посредници (36%); възпитатели (33%); адвокати (29%); медици (27%) и полицаи (18%) (Бояджиева, Димитрова, 2010). След проведена анкета сред 451 човека от столичните ромски квартали същите автори отчитат и гледната точка на представители на ромската общност по същия проблем. Според тях в мултидисциплинарния екип имат място най-вече учители (52%); лекари (52%); социални работници (38%); възпитатели (33%); адвокати (32%); трудови посредници (32%); психолози (27%); църковни служители (26%) и полицаи (18%) (Бояджиева, 2011).

Междусекторният подход за работа в ромска общност се представя като перспективен в нормативната база в областта на приобщаването, и в частност образователната интеграция. Обединението на ресурсите на образователната, социална и здравна сфери се реализира на практика чрез функционирането на мултидисциплинарни екипи. Като се има предвид новият фокус на действие, ориентиран към промяна на нагласите, за обещаващи ще се приемат онези програми, които включват не само деца от предучилищна възраст, но най-вече техните родители, които се явяват основен фактор за възпитанието им.

Методология

Целта на изследването е проучване на мнението на специалисти от мултидисциплинарен екип за извеждане на добри практики при оказване на подкрепа на ромски родители с деца в предучилищна възраст.

Проучването е осъществено след проведен социално-педагогически експеримент, чиято цел е повлияване на нагласи на родители за включване на децата им в образователната система преди законово задължителния срок. Експериментът е реализиран в рамките на шест месеца – от ноември 2016 г. до април 2017 г., но приложеният модел на семейна програма не губи своята актуалност и е в унисон с предписаните стратегически документи за интеграция на ромите за периода 2021 – 2030 г. Представява групов социално-педагогическа работа с деца-роми и техните родители, осъществявана от мултидисциплинарен екип. В апробирания модел участват 12 деца и 24-ма родители от 12 семейства, живеещи в кв. „Столипиново“, гр. Пловдив. В същността си е социално-педагогическо взаимодействие в:

- Обща група от деца и техните родители;
- Подгрупа за деца;
- Подгрупа за родители.

Един от основните индикатори за успешност на приложеният модел е включване на дете в детска градина преди 5-годишна възраст (съгласно изискванията към 2017 г.), което е постигнато за 50% от децата.

В настоящата разработка се представят резултатите от проученото мнение на специалистите от мултидисциплинарния екип, участвали в описания експеримент.

Основните изследователски методи са наблюдение и експертна оценка.

Представяне и анализ на получените резултати

Изследваният екип провежда 1 въвеждаща и 22 образователни сесии с ромски родители и се състои от 10 специалисти – социален педагог (изследователя), психолог, двама медиатори, педиатър, стоматолог, две медицински сестри, акушерка и юрист. В сесиите се използват методите: беседа, дискусия, обсъждане, тренинг и артзанимания, попълване на въпросници, работа с текст и казуси. Включват се визуализиращи материали като табла, схеми, кратки видеа, презентации и др. В програмата на груповата работа са заложили теми в три направления: на психологическа и социална тематика – 55%; здравни теми – 27%, и

теми с изразен фокус върху приема и адаптацията на детето в детската градина – 18%.

От проученото експертно мнение на 9 от консултантите (без социалния педагог) е изведено следното:

- 44,44% от специалистите в екипа имат над 7-годишен опит в предоставянето на социални услуги и работа в ромска общност преди началото на експеримента, 11,11% имат 6-месечен такъв стаж, а 44,45% нямат никакъв професионален опит в социални проекти и работа в ромска общност.

Тези резултати сочат за липсата на хомогенност по отношение на знанията и уменията на консултантите в предоставянето на подкрепа в ромска общност и дават основание да се предположи, че експертната оценка на повече от половината от изследваните е повлияна от модела на приложената социално-педагогическа практика.

- Специалистите считат, че по-ефективният метод за повлияване на родителското мнение е груповата работа (80%) в сравнение с индивидуалната.

Това е обосновано със създадената благоприятна атмосфера между участниците родители, които се подкрепят и взаимно си влияят.

- Изследваните лица препоръчват за постигане на добри резултати да се използват мотивиращи разговори (44,44%) и проявяване на добро и внимателно отношение към родителите (44,44%).

Мнението е, че това прави възможно изграждането на доверителна връзка между специалисти и потребители.

- При взаимодействието с децата са посочвани включването на музика и танци (77,77%), игровите методи (55,55%) и нагледните методи (44,44%). Посочвани за резултатни са индивидуалната работа (44,44%), арт-заниманията (44,44%), а малко над 20% посочват спортните дейности;
- Посочени са и трудностите – езикова бариера (100%), закъснения или неспазване на предварителните уговорки (малко над 40%), както и културните различия.

Заклучение

От наблюдението се изведе следното:

- Мултидисциплинарният профил на екипа позволи програмата на групата да разшири тематичната си рамка според интересите на семействата, което активизира родителската общност;
- Мултидисциплинарността допринесе за постигането на повече обективизъм при взимането на общите екипни решения, при оценките на ситуациите и респективно при избора на способности за взаимодействие с участниците. Така е постигнато многообразие в дейностите и използваните методи в апробирания модел на семейна програма;
- Приложени са и различни подходи на повлияване – медицинските лица използват основно медицинския/предписващ модел, докато останалите специалисти – договорния/интеракционния, като те се стремят да постигат резултати през правото на личния избор на участниците. По този начин на здравните специалисти е представена важноста от зачитане на индивидуалността и влиянието на социално-психологическите обстоятелства върху изпълнението на подписанията;
- От друга страна, професионалният авторитет, с който се ползват медиците, улесняват процесите на съветване и участниците са склонни да се вслушват повече в даваните препоръки;
- Специфичният принос на медиаторите не се изчерпва само с преводачество. Като носители на своята култура и традиции те спомагат за осмислянето на някои особености в поведението на родителите от колегите си, подпомагат и навлизането в някои теми табу за ромската общност. Освен това дават личен пример на участниците;
- В структурата на действащия екип липсва регламентирана йерархия, но координиращата роля на социалния педагог, постигнатата хармоничност в междуконсултантските взаимоотношения и синхронът в дейностите на медиатор и специалист се открояват като добри практики в модела на апробираната семейна програма.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Бойчева, Н. (2019).** Изследване на навъков здравья детей в возрасте от 0 до 7 лет с материнским цыганским и турецким языком, INWENCJA W EDUKACJI DZIECI, MLODEZIEZY I DOROSLYCH, Siedlce, Poland, с. 35 – 42 (Boycheva, N. (2019). Issledovanie navykov zdorovyuya detey v vozraste ot 0 do 7 let s materinskim tsyganskim i turetskim yazykom, INWENCJA W EDUKACJI DZIECI, MLODEZIEZY I DOROSLYCH, Siedlce, Poland, s. 35 – 42).
2. **Бояджиева, Н., Димитрова, Я. (2010).** Подготовка и нагласи за социално-педагогическа работа и консултиране в интеркултурна среда (резултати от емпирично изследване), Педагогика, кн. 4, с. 33 – 60 (Boyadzhieva, N., Dimitrova, Ya. (2010). Podgotovka i naglasi za sotsialno-pedagogicheska rabota i konsultirane v interkulturna sreda (rezultati ot empirichno izsledvane), Pedagogika, kn. 4, s. 33 – 60).
3. **Бояджиева, Н. (2011).** Педагогическа ентелехия, ЕС Принт, София (Boyadzhieva, N. (2011). Pedagogicheska entelehia, ES Print, Sofia).
4. **Левтерова, Д. (2011).** Социална компетентност в екипната дейност, Социализация, том I, УИ „П. Хилендарски“, Пловдив, с. 9 – 19 (Levterova, D. (2011). Sotsialna kompetentnost v ekipnata deynost, Sotsializatsia, tom I, UI „P. Hilendarski“, Plovdiv, s. 9 – 19).
5. **Манева, Г. (2024).** „Социално-педагогическо консултиране и ефективна работа в мултидисциплинарен екип“, В: Актуални политики и практики в образованието. Преподаване и учене за развитие на умения за 21. век, Сборник с доклади, ВТУ, Педагогически колеж – Плевен, 26 – 27 април 2024 г., с. 139 – 145 (Maneva, G. (2024). „Sotsialno-pedagogichesko konsultirane i effektivna rabota v multidistsiplinaren ekip“, vav Aktualni politiki i praktiki v obrazovaniето. Prepodavane i uchene za razvitie na umenia za 21 vek, Sbornik s dokladi, VTU, Pedagogicheski kolezh – Plevен, 26 – 27 април 2024 г., s. 139 – 145).
6. Методическо ръководство за предоставяне на услугите „Формиране и развитие на родителски умения“ и „Семейно

- консултиране и подкрепа“ (2015). Сдружение „Институт по социални дейности и практики“ и Сдружение „Дете и пространство“. Министерство на труда и социалната политика, София (Metodichesko rakovodstvo za predostavyane na uslugite „Formirane i razvitie na roditelski umenia“ i „Semeyno konsultirane i podkrepa“. (2015). Sdruzhenie „Institut po sotsialni deynosti i praktiki“ i Sdruzhenie „Dete i prostranstvo“. Ministerstvo na truda i sotsialnata politika, Sofia).
7. **Механджийска, Г. (2013).** Детето във фокуса на педагогическото взаимодействие и социалната работа, В: сборник с доклади от Конференция с международно участие, 23 – 24 ноември 2012 г., организирана от Факултета по педагогика на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, София (Mehandzhyska, G. (2013). Deteto vav fokusa na pedagogicheskoto vzaimodeystvie i sotsialnata rabota, V: sbornik s dokladi ot Konferentsia s mezhdunarodno uchastie, 23-24 noemvri 2012 g., organizirana ot Fakulteta po pedagogika na Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia).
  8. Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021 – 2030. https://www.mon.bg/nfs/2022/11/roma-strategy_2021-2030_11112022.pdf
  9. Национален план за действие по Стратегията (2022 – 2023). https://www.mon.bg/nfs/2022/11/roma-strategy_action-plan-2022-2024_11112022.pdf
  10. **Стефанов, Г. (2015).** Мултидисциплинарна научна основа при социална работа с деца с отклоняващо поведение, Научни трудове на Русенския университет, том 54, серия 8.1, с. 154 – 157 (Stefanov, G. (2015), Multidistsiplinarna nauchna osnova pri sotsialna rabota s detsa s otklonyavashto povedenie, Nauchni trudove na Rusenskia universitet, tom 54, seria 8.1, s. 154 – 157).
  11. Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030). https://www.mon.bg/nfs/2021/03/strategicheskaraamka_obrobuuchene_110321.pdf

12. **Ужиканова, Е. (2023).** Семейството и детето във фокуса на социалните дейности, Педагогика, том 95, кн. 4s, с. 153 – 162 (Uzhikanova, E. (2023). Semeystvoto i deteto vav fokusa na sotsialnite deynosti, Pedagogika, tom 95, kn. 4s, s. 153 – 162).
13. **Petersson, I. F. (2005).** Evolution of team care and evaluation of effectiveness. Curr Opin Rheumatol.; 17: 160 – 163.